

УДК 94(477.831.86)

**Емілія Андріїв
(Івано-Франківськ)****ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ
ТА ВІЙСЬКОВОЇ СИТУАЦІЇ НА ПОЛІТИКУ
ТРУДОВИХ ДЕПОРТАЦІЙ У ГАЛИЧИНІ
В РОКИ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1944)**

У статті висвітлено вплив політичних, економічних та військових чинників на ставлення галичан до праці в Райху та до політики трудових депортацій у 1941-1944 рр.

Ключові слова: Генеральна Губернія, Галичина, Райх, трудові депортації, фольксдойче.

Складовим елементом німецької окупаційної політики було вивезення населення на роботу до Райху. 16 липня 1941 р. А. Гітлер визначив депортацію населення з окупованої території Радянського Союзу як один з методів забезпечення німецької промисловості робочою силою¹. Проте захопивши Галичину, окупаційні власті не зразу почали мобілізацію робочої сили на працю до Німеччини. На впровадження політики трудових депортацій впливали військові, політичні та економічні фактори, які міняли ставлення населення до окупаційної влади та до праці в Райху. Враховуючи їх, німецька адміністрація краю застосовувала ті чи інші методи набору робочої сили.

Джерельну базу статті склали архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (фонд 3833 – Крайовий провід організації українських націоналістів; фонд 3836 – З'єднання західних груп Української Повстанської Армії „УПА – Захід”; фонд 3959 с. – Український Центральний Комітет, м.м. Краків (Польща), Львів; фонд 3975 – Український Окружний Комітет у Тернополі; фонд КМФ-8 – Колекція мікрофотокопій документів німецько-фашистських адміністративних закладів, армійських груп і тилових охоронних підрозділів, що діяли на окупованих східних територіях), Центрального державного архіву громадських організацій України (фонд 1 – Центральний комітет Комуністичної партії України; фонд 57 – Колекція документів з історії Комуністичної партії України), Галузевого державного архіву Служби Безпеки України (фонд 13 – Колекція друкованих видань) та збірники документів². Матеріали, залучені до написання статті, дають можливість простежити вплив військово-політичної та економічної ситуації на політику трудових депортацій у Галичині.

Метою публікації є спроба розглянути вплив політичних, військових та економічних факторів на вибір окупаційною владою методів вербування і депортацій та на ставлення населення до німецької адміністрації і праці в Райху.

Загалом усі методи мобілізації робочої сили можна об'єднати у такі групи: виявлення працездатного населення, пропаганда, адміністративний тиск та силові методи. Методами виявлення працездатного населення були різноманітні реєстрації та переписи галичан. Їх проводили протягом всього періоду окупації. Завданням пропагандистських методів було зацікавити населення і показати вигідність праці в Німеччині. Методи адміністративного тиску представляли собою ряд розпоряджень, наказів та циркулярів, які мали змусити населення їхати на працю в Райх та надати примусовій мобілізації вигляду добровільності. Завданням силових методів було допомогти біржам праці зібрати контингент робочої сили і змусити населення коритися. На вибір методів мобілізації робочої сили та ставлення населення до окупаційної влади впливало ряд факторів.

На початку окупації таким чинником була політизація суспільства. Саме тому з липня до жовтня 1941 р. мобілізація робочої сили для праці в Райху здійснювалась в основному пропагандистськими методами. У цей час лише починали використовувати такі методи адміністративного тиску, як продовольча політика, скорочення допомоги по безробіттю, направлення безробітних на особливо тяжкі та примусові роботи, конфіскація худоби і всього майна у тих людей, що відмовились їхати до Німеччини, накладання штрафів на все село, примусове переселення та земельна політика окупаційного уряду, вирівнювання робочої сили в сільському господарстві, масова евакуація.

Першу хвилю політичної активності галичан спричинило проголошення Акта 30 червня 1941 р. та його результати: легалізація органів української адміністрації у 213 районах краю, формування обласних адміністрацій з прихильників ОУН(б) у Львові, Станіславі, Дрогобичі та Тернополі, громадські зібрання на підтримку Акта відновлення незалежності, які відбувались по всій Галичині, та формування місцевих органів самоврядування по всій території дистрикту. Це не влаштувало німців³. У відповідь окупаційні власті розпочали репресії проти ОУН(б). Це викликало незадоволення серед населення, бійців „Нахтігалю” та „Роланду”⁴.

Щоб відвернути галичан від політичної діяльності, окупаційні власті намагались скерувати їх до організації соціальної допомоги (особливо сім'ям вбитих і вивезених до Сибіру органами радянської влади) та до очищення терену від радянських військ, що опинились в німецькому тилу. Цей напрям роботи німецької адміністрації деталізувала інструкція від 11 липня 1941 р.⁵ та розпорядження про створення груп самооборони і поліції в українських селах⁶. Але українська поліція та самооборона опинились в руках ОУН(б). Тому айнзац команди почали їх розформовувати⁷. Восени 1941 р. було ліквідовано більшість органів

української адміністрації⁸. Такі дії лише посилили неспокій в Галичині, де в цей час активно збирали підписи за повернення С.Бандери в Україну, поширювали листівки на підтримку уряду Я.Стецька та продавали поштові марки з датою проголошення незалежності⁹.

Другу хвилю політичної активності викликав акт прилучення Галичини до Генеральної Губернії. Українське населення сприйняло його як відновлення панування польської держави¹⁰. Своє незадоволення висловили: Я.Стецько, С.Бандера, А.Шептицький, колишній голова української мирної делегації у Брест-Литовську А.Севрюк¹¹, президент Української Національної Ради у Києві, професор М.Величківський, президент УНР в екзилі А.Лівицький (Варшава), голова Генеральної ради українських комбатантів та колишній командуючий Української галицької армії М.Омелянович-Павленко (Прага) та А.Мельник¹². Представник ОУН(б) М.Коваленко назвав приєднання Галичини до Генеральної Губернії „найбільш фальшивим політичним кроком Німеччини”¹³.

Тому окупаційна влада вирішила вдруге „заспокоїти” політичну активність галицьких українців. З цією метою власті та преса пояснювали прилучення Галичини до Генеральної Губернії такими причинами:

1) „Україна врятована німецькою кров’ю, а тому Німеччина залишає за собою право вирішувати долю окремих областей, виходячи з вимог загального політичного становища”¹⁴;

2) територія краю належала колись до Австро-Угорської монархії, а її головним спадкоємцем стала Німеччина;

3) більшовики не встигли провести в Галичині колективізацію та інші експерименти господарської діяльності і не пустили глибокого коріння, як це сталось в Радянській Україні¹⁵.

Крім того, в пресі та промовах німецькі керівники обминали назву „українці” та застосовувалось поняття „місцеве населення”¹⁶. Такі дії окупаційної влади спричинили на кінець серпня 1941 р. холодне ставлення галичан до німецької адміністрації та намагання українців усунути поляків з культурного життя і українізувати всі установи¹⁷.

Проте ставлення населення до окупаційної влади та до праці в Райху швидко змінювалося. Оцінюючи політичну активність галичан, лейтенант фон Крузерштерн у донесенні від 24 серпня 1941 р. зазначав, що „як би в майбутній українській державі домінували ці люди, німці нічого не могли б вдіяти, так само як інше місцеве не галицьке населення. З цієї причини жоден галицький українець не повинен ні в якому разі бути допущеним до управління на українських територіях, окупованих зараз німецькими військами”. Він закликав боротися проти політизації українців¹⁸.

Другим чинником, який додавав неспокою серед галичан була поведінка угорських військ.

Вони конфісковували всі харчі у населення та не визнавали приватної власності¹⁹. Краєм поширювались чутки про те, що угорські солдати заохочують до грабунків, аби мати причину для терору²⁰. Враховуючи реакцію населення на окупаційну політику, німецька адміністрація протягом липня – серпня 1941 р. здійснила першу спробу виявити працездатне населення шляхом його реєстрації. Восени 1941 р. було проведено перший перепис населення Галичини.

Третім чинником, який впливав на окупаційну політику загалом, і зокрема на вибір методів вербування та трудових депортацій, була історична доля дистрикту. У питанні ставлення до Галичини як території та до місцевого населення серед німецького керівництва не було єдності. Одна частина (зокрема Ф.Тодт) вважала її старою австрійською територією, що відійшла до Генеральної Губернії та має бути прилучена до Райху²¹. Тому ставилась до населення прихильно. Інша частина німецького керівництва (зокрема В.Кайтель) трактували її як російську територію, де використання робочої сили потрібно здійснювати в основному шляхом запровадження трудової та гужової повинності без винагороди. Робітник за це мав отримати скромне харчування²². Проте саме історична доля Галичини та досвід експорту робочої сили сприяли тому, що протягом осені 1941 р. краян залучали до праці в Німеччині шляхом повідомлення повісткою з біржі праці. Людям казали, що їдуть на 9 місяців, але при цьому попереджували про наслідки непослуху²³. У цей час методи виявлення робочої сили тісно поєднувалися з пропагандою хороших заробітків у Райху.

Четвертим чинником, який посилював напругу в краї та викликав загострення протиріччя між польським і українським населенням Галичини, була німецька національна політика. Передусім, у липні 1941 р. окупаційні власті провели „чистку” населення дистрикту, спрямовану проти українців. При цьому поляки для влади були особливо важливі як інформатори та організатори погромів²⁴.

Після прилучення дистрикту до Генеральної Губернії на галицьких українців було поширено правила поведінки з поляками, які особисто визначив А.Гітлер. За ними життєвий рівень населення мав бути надзвичайно низьким і не підлягав підвищенню²⁵. На думку А.Гітлера, ідеальною мала бути така ситуація, коли особа в Генеральній Губернії володіла б невеликою ділянкою землі, з якої не могла б прохарчуватись родина. Тому гроші, необхідні для придбання одягу та продуктів, слід було заробити в Німеччині. Генеральна Губернія мала стати джерелом некваліфікованої робочої сили для Райху, передусім сезонних робітників, особливо для сільського господарства²⁶.

Наведені вище факти змінили ставлення населення до окупаційної влади та до праці в Німеччині. У донесенні за 11 вересня 1941 р. полковник

Г.Ф.Блюк зазначав: „Українська інтелегенція, яка вважала, що Німеччина добре вчинила, звільнивши Україну, тепер вважає, що вона повинна забратись з цієї країни. І так довго, як цього не буде, німців, як і росіян та поляків будуть вважати ворогами, з якими треба боротись всіма засобами”²⁷. Тому керівництво СД (поліція порядку) вирішило, що після стабілізації ситуації в Україні всіх західних українців необхідно виселити, оскільки їх діяльність є шкідливою²⁸. Зміна ставлення населення до німецької окупаційної політики була однією з причин, що привела до зміни методів мобілізації робочої сили. З осені 1941 р. з метою захоплення робітників в Галичині починають проводити облави²⁹ та використовувати метод заручництва³⁰.

П'ятим чинником були безробіття і голод, який почався у дистрикті восени 1941 р. та тривав до осені 1942 р. Ці проблеми окупаційні власті вирішували шляхом працевлаштування в Райху. Проте кількість добровольців була значно меншою від тієї, яку потребувала німецька економіка. Тому з жовтня 1941 р. окупаційні власті починають застосовувати такі силові методи як заручництво та нічні облави. Протягом літа 1942 р. облави набули характеру татарських набігів. Саме в цей час з дистрикту депортували найбільше населення. За звітом Ф.Заукеля, з Галичини до Німеччини станом на 31 липня 1942 р. вивезли 254 600 осіб. На 3 серпня 1943 р. ця цифра зросла до 304 200 осіб, а в другій половині червня 1944 р. досягла вже 325 000 осіб³¹. Проте вже восени 1942 р. різко зменшується кількість галичан, що під тиском обставин зголошувались їхати на працю до Німеччини. Тому з цього часу окупаційна влада починає проводити акції по захопленню робочої сили, які „мали вигляд полювання на людей”.

Шостим чинником, який впливав на вибір методів вербування і депортацій, була політична активність польського населення краю. Польські політики розглядали Галичину як легітимну частину II Речі Посполитої, де українці мали бути в меншості. В умовах окупації у Львові діяла Окружна делегатура польського уряду³². В грудні 1941 р. польське підпілля перейшло до активної боротьби шляхом саботажу, диверсій та розпускання політичних пліток. Поляки здійснили залізничну катастрофу під Тернополем, підпалювали скирти і склади із збіжжям у Львові та Перемишлі, напали на магазини і склади зброї, в Золочівському повіті проводили військові навчання, в Тернополі розклеїли антинімецькі листівки, розкопали могилу Слави в селі Милятин (Золочівський повіт), зняли українські прапори в селі Новосілки (Золочівський повіт) та провели польські паради в Бережанах, Самборі, Перемишлі, Дрогобичі, Львові, Золочеві³³. При цьому польські шовіністи намагались спрямувати німецькі репресії проти українців і тим самим спонукати їх до активних виступів проти окупаційної влади³⁴. 11 березня

1942 р. управління Генеральної Губернії вирішило підтримати політичну ворожнечу між українцями та поляками³⁵.

В результаті такої антиукраїнської окупаційної політики та активності поляків на квітень 1942 р. місця львівських домоуправів зайняли представники цієї національності. Наслідком стало те, „що у містах і передусім у Львові польські за національністю домоуправи у співпраці з працівниками арбайтсамту, які також були поляками, виготовляли списки жінок, як правило українок, які мовляв не виконують жодної праці і їх примусовим порядком відправляли до Німеччини”³⁶. Провід ОУН (м) пояснював цей факт двома обставинами. По-перше тим, що „поляки виставляли українців як неуків, хабарників та злодіїв” і по-друге, переходом великої кількості поляків у фольксдойчі³⁷.

Фольксдойчами, тобто німцями за походженням, ставали ті поляки, які підписували заяву, що в їх родині хтось був німцем і вони, маючи німецьку кров, бажають повернутись до свого народу³⁸. Діти до 16-ти років вважались приналежними до німецького народу, якщо їх батьки, чи один з них мали таку приналежність. Вони отримували спеціальні розпізнавальні та реєстраційні карти³⁹. Фольксдойчі входили до німецьких національних списків⁴⁰ і не підлягали мобілізації на працю в Райх. Саме тому в серпні 1943 р. українські „селяни села Тухля (Сокальський повіт) хотіли стати фольксдойчами. Вони керувались такими міркуваннями: „поляки, що стали фольксдойчами, залишилися на галицькій землі, говорять і чують польськи, добре їдять і б'ють українців”⁴¹.

Слід зауважити, що німецька влада та військові інстанції були зобов'язані виявляти фольксдойчів, опікуватись ними і турбуватись про їх безпеку. Ця категорія населення мала пільги та привілеї, які поліпшували їх матеріальне становище. Фольксдойчі отримували майно, яке забирали в сусідів українців, або могли обміняти корову, яка давала мало молока на більш продуктивну з господарства українця⁴². Це заохочувало поляків та деяких українців до переходу у фольксдойчі. В цілому окупаційна національна політика сприяла перетворенню Галичини на центр підпільного руху для українців та поляків і посилювала українсько-польське протистояння.

Сьомим чинником, що впливав на вибір методів вербування і депортацій, була діяльність рухів Опору. У вересні-жовтні 1943 р. в результаті активних дій національного руху Опору та рейду С. Ковпака посилювався терор з боку окупаційної влади. З 10 жовтня 1943 р. в Галичині запроваджено надзвичайний стан, який тривав до кінця окупації. Його складовими елементами були „наглі суди поліції безпеки”, масові облави та депортації населення, які проводились в „небувало диких формах”⁴³. Німецькі власті почали здійснювати пацифікацію сіл. З цього приводу пресо-інформацій-

на служба Українського центрального комітету повідомляла, що „населення боїться приходу більшовиків, падає в зневіру, безнадійність, пасивізм”⁴⁴. До початку 1944 р. населення жило під враженням подій на Сході⁴⁵. „Німці продовжували арешти, поляки грабунок, а комуністи почали погрожувати націоналістам, кажучи, що коли придуть більшовики, то вони всіх повивішують”⁴⁶. В таких умовах галичани залишались безборонним, хоча й були окремі прояви збройного самозахисту. Зокрема, 14 березня 1944 р. під час арешту і транспортування 96 чоловіків з села Більшівці сільська самооборона з 30 осіб намагалась відбити арештованих, але під тиском танків та бронетранспортерів вони відступили⁴⁷.

Восьмим чинником були події на фронті. Його наближення нейтралізувало німецьку адміністрацію, яка в липні 1944 р. ще формально існувала, але вже не діяла. Фактично вся влада була в руках військових⁴⁸. У ставленні до краян вони розділились на дві групи. Це проявилось у вирішенні питання мобілізації на роботи до Райху та до служби в німецькій армії в останні дні окупації.

Ставлення представників партії, гестапо, СС та поліції до українського громадянства було ворожим. Сильно домінував терор до ОУН(б) і УПА. Саме гестапо, СС та поліція в цей час здійснювали „акції лову” чоловіків до війська і на роботу Німеччини⁴⁹. Зокрема, 15 червня 1944 р. їх провели в селах: Середпільці, Мукані, Криве, Дмитрів, Стоянів та інших. Всього було забрано 524 особи. При спробі тікати стріляли⁵⁰. Під час цих акцій представники німецької поліції погрожували населенню спаленням господарства за втечі чи переховування⁵¹.

Представники вермахту (армії) в останні місяці окупації до українського населення Галичини ставились пасивно. Мобілізацією робочої сили для праці в Німеччині вони не займались. Якщо вірити політичним звітам з теренів ОУН(б), серед представників вермахту були поодинокі випадки ворожого ставлення до місцевого населення⁵².

Підсумовуючи вищенаведений матеріал, слід зазначити, що надзвичайно сильна політизація краян стримувала проведення депортаційних акцій у перші місяці окупації. Статус дистрикту, його історична доля та скерування політичної активності галичан до організації соціальної допомоги дещо пом'якшували окупаційний режим і методи набору робочої сили. Німецька національна політика, активна діяльність польського населення, безробіття та голод сприяли посиленню депортаційних акцій та запровадженню силових методів набору робітників. Найбільшу кількість населення було вивезено до Німеччини в період голоду з листопада 1941 р. до липня 1942 р. Діяльність радянського і національного рухів Опору та події на фронтах надали силовим методам більш жорстокого вигляду.

¹ Україна під час Другої світової війни (1938-1945). 36. документів / [упоряд. В.Косик, перекл. з франц. Р.Осадчук]. – К, 1992. – С.125.

² Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто-Львів: Вид-во „Літопис УПА”. – Т.24: Ідея і чин. Орган проводу ОУН. 1942 – 1946 / [ред. Ю.Масвський, Э.Штендер]. – 1995. – 590с.; Нюрнбергский процесс. Сб. материалов: в 8 т. / [ред. А.Я.Сухарев]. – М.: Изд-во „Юридическая литература”, 1987-1993. – Т.4. – 1990. – 672с.; Україна під час Другої світової війни (1938-1945). 36. документів / [упоряд. В.Косик, перекл. з франц. Р.Осадчук]. – К, 1992. – 729с.; Україна в Другій світової війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів: у 4 т. / [упоряд. В.Косик]. – Львів: Львівський державний університет, НАН України, інститут ім. М. Грушевського, 1997-2000. – Т.1: 1941-1942 рр. – 1997. – 384с.; Україна в Другій світової війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів: у 4 т. / [упоряд. В.Косик]. – Львів: Львівський державний університет, НАН України, інститут ім. М. Грушевського, 1997-2000. – Т.2: 1942-1943 рр. – 1998. – 383с.

³ Патриляк І. Спроба створення ОУН(б) та УПА української цивільної адміністрації (1941 – 1943 рр.) // Українська Повстанська армія – феномен національної історії. – Івано-Франківськ: „Плаї”, 2003. – С.64.

⁴ Андрухів І.О. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939-1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І.О.Андрусів, А.Й.Француз. – Рівне-Івано-Франківськ: Друк. фірми „Таля”, 2001. – С.72.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ). – пар Ф.КМФ-8. – Колекція мікрофотокопій документів німецько-фашистських адміністративних закладів, армійських груп і тилових охоронних підрозділів, що діяли на окупованих Східних територіях. – Оп.2. – Спр.147. – Арк.40; Україна під час Другої світової війни (1938-1945). – С.119; Україна в Другій світової війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. – Т.1. – С.166.

⁶ ЦДАВОУ. – пар Ф.КМФ-8. – Оп.2. – Спр.147. – Арк. 41; Україна під час Другої світової війни (1938-1945). – С.119.

⁷ Україна під час Другої світової війни (1938-1945). – С.139.

⁸ Патриляк І. Спроба створення ОУН(б) та УПА української цивільної адміністрації (1941 – 1943 рр.). – С.65.

⁹ Україна під час Другої світової війни (1938-1945). – С.144.

¹⁰ Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто-Львів: Вид-во „Літопис УПА”, Т.21: УПА у світлі німецьких документів. Книга третя: червень 1941 – травень 1943 / [ред. П.Й.Потічний]. – 1991. – С.62.

¹¹ Україна в Другій світової війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. – Т.1. – С.232-240.

¹² Там само. – Т.2. – С.86.

¹³ Літопис Української Повстанської Армії. – Т.24. – С.62.

¹⁴ Коваль М.В. Україна у Другій світової та Великій Вітчизняній війнах (1939-1945) / М.В.Коваль. – К.: Вид. дім Альтернативи, 1999. – С. 124.

¹⁵ Андрухів І.О. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939-1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І.О.Андрусів, А.Й.Француз. – Рівне-Івано-Франківськ: Друк. фірми „Таля”, 2001. – С.68.

- ¹⁶ Офіцинський В. Дистрикт Галичина (1941-1944). Історико-політичний нарис / В.Офіцинський. – Ужгород: МПП „Гражда”, 2001. – С.34.
- ¹⁷ Літопис Української Повстанської Армії. – Т.21. – С.63.
- ¹⁸ Україна під час Другої світової війни (1938-1945). – С.142.
- ¹⁹ Літопис Української Повстанської Армії. –Т.21. – С.60.
- ²⁰ Там само. – С.62.
- ²¹ Україна під час Другої світової війни (1938-1945). – С.127.
- ²² Нюрнберзький процес. – С.659.
- ²³ Івано-Франківський краєзнавчий музей. – Ф.1. – Оп.5. – Спр. 15. – Арк. 1.
- ²⁴ Україна в Другій світовій війні у документах. – Т.1. – С.92.
- ²⁵ Державний архів громадських організацій (далі – ДАГО). Ф.1. – Центральний Комітет Комуністичної Партії України. – Оп.23. – Спр.3107. – Арк.2.
- ²⁶ Там само. – Спр.3107. – Арк.2, 5.
- ²⁷ Україна під час Другої світової війни (1938-1945). – С.142.
- ²⁸ Там само. – С.144.
- ²⁹ Івано-Франківський краєзнавчий музей. – Ф.1. – Оп.5. – Спр. 10. – Арк.1.
- ³⁰ Там само. – Спр.3. – Арк.1; Спр.8. – Арк.1.
- ³¹ Галузевий державний архів Служби Безпеки України. – Ф.13. – Колекція друкованих видань. – Спр.57. – Арк.100.
- ³² Офіцинський Р. Українсько-польські стосунки у дистрикті Галичина (1941 – 1944) / Роман Офіцинський, Леся Хаврик. – Ужгород: МПП „Гражда”, 2002. – С.17.
- ³³ Галузевий державний архів Служби Безпеки України. – Ф.13. – Спр.376. – Т.21. – Арк.16.
- ³⁴ ЦДАВОУ. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.77. – Арк.101.
- ³⁵ Семиряга М.Н. Тюремная империя нацизма и ее крах / М.И.Семиряга. – М.: Изд-во „Юридическая литература”, 1991. – С.80.
- ³⁶ Галузевий державний архів Служби Безпеки України. – Ф.13. – Спр.376. – Т.21. – Арк.85.
- ³⁷ Там само. – Арк.36.
- ³⁸ Мірчук П.В німецьких млинах смерті. Спомини з побути в німецьких тюрмах і концлагерах. 1941-1955 / Петро Мірчук. – Нью-Йорк-Лондон: Українська видавнича спілка, 1957. – С.39.
- ³⁹ ЦДАВОУ. – Ф.3975. Український Окружний Комітет у Тернополі. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.17.
- ⁴⁰ Семиряга М.Н. Тюремная империя нацизма и ее крах. – С.97.
- ⁴¹ ЦДАВОУ. – Ф.3959с. – Український Центральний Комітет, м.м. Краків (Польща), Львів. – Оп.2. – Спр.137. – Арк. 11.
- ⁴² Коваль М.В. Україна у Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945) / М.В.Коваль. – К.: Вид. дім Альтернативи, 1999. – С.133.
- ⁴³ Галузевий державний архів Служби Безпеки України. – Ф.13. – Спр.376. – Т.21. Арк.102.
- ⁴⁴ ЦДАВОУ. – Ф.3959с. – Оп.2. – Спр.132. – Арк.37.
- ⁴⁵ ЦДАВОУ. – Ф.3836. – З’єднання західних груп Української повстанської армії „УПА – Захід”. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.3.
- ⁴⁶ Там само. – Спр.2. – Арк.13.
- ⁴⁷ ЦДАВОУ. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.157. – Арк.29.
- ⁴⁸ Там само. – Спр.2. – Арк.116.

⁴⁹ Там само. – Спр.11. – Арк.50.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Там само. – Спр.11. – Арк.51.

⁵² Там само.

Summary

*Emilia Andriiv
(Ivano-Frankivsk)*

The Social and Political Situation Influence on Labour Deportation the in German Occupation Policy in Galicia (1941-1944)

In this article has bin presents the influence of political, economical and militari factors on the attitude of the population towards the occupational authority, labour in Reih and on German policy of labour deportation.

УДК: 94(477.85)

*Володимир Підлубний
(Чернівці)*

ОЛЬГА ЗАХАРІВНА ГУЗАР – ВИЗНАЧНА ДІЯЧКА ЖІНОЧОГО РУХУ НА БУКОВИНІ (1888 – 22.05.1945)

У статті йдеться про трагічну долю чернівецької родини Гузарів, зокрема про матір сімейства Ольгу Захарівну Павлюх-Гузар, визначну діячку національно-визвольного і жіночого руху на Буковині у 1910–1940-х роках, замордовану енкадебістами у Чернівецькій в’язниці у 1945 році.

Ключові слова: родина Гузарів, визначна діячка, українська патріотка, любляча мати, вірна дружина.

Широко відома на Буковині в 10-40-х роках минулого століття і особливо в Чернівцях родина Гузарів, яка складалася з 6 осіб – батька Володимира Євгеновича Гузара, 1884 року народження, лікаря-терапевта міської лікарні, матері – Ольги Захарівни Павлюх-Гузар, 1888 р.н., синів Дмитра, 1907 р.н., Любомира, 1911 р.н., Ростислава, 1921 р.н., і дочки Дарини Володимирівни Гузар-Чемеринської, 1919 р.н. Це була родина українських патріотів. Кожен із членів цієї сім’ї намагався чесно і віддано служити своєму народові, Україні. На жаль, доля усіх членів родини, окрім Любомира, виявилась надто жорстокою. Широкої наукової розповіді про цю родину до цього часу не опубліковано. Автор статі вирішив висвітлити трагічну долю матері цієї славної своїми патріотичними справами родини – Ольги Захарівни Гузар, ім’я якої повинно стояти в першій шерензі українських патріотів краю.

Почнемо нашу розповідь з кінця.